

УДК 159.9:378.635.174-057.87

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПОВЕДІНКИ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

Кислинська Д.М., аспірант

Харківський національний університет внутрішніх справ

У статті проаналізовано особливості процесу саморегуляції поведінки майбутніх правоохоронців. Розглянуто рівень сформованості індивідуальної системи саморегуляції довільної активності та загальний рівень саморегуляції поведінки майбутніх правоохоронців у процесі фахової підготовки.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, саморегуляція поведінки, профіль саморегуляції, майбутні правоохоронці, фахова підготовка.

В статье проанализированы особенности процесса саморегуляции поведения будущих правоохранителей. Рассмотрен уровень сформированности индивидуальной системы саморегуляции волевой активности и общий уровень саморегуляции поведения будущих правоохранителей в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: ценностные ориентации, саморегуляция поведения, профиль саморегуляции, будущие правоохранители, профессиональная подготовка.

Kyslynska D.M. PARTICULARLY SELF-REGULATION PROCESS OF THE FUTURE BEHAVIOR OF LAW ENFORCEMENT OFFICERS

The article analyzes the features of the process of self-direction of behavior of future law enforcement officers. We consider the level of formation of the system of self-direction of any individual activity and the overall level of self-direction of behavior of future law enforcement officers in the process of professional qualifications

Key words: value orientations, self-direction of behavior, profile of self-direction, future law enforcement officers, professional qualifications.

Постановка проблеми. Професійна діяльність правоохоронця – складна і багатопланова, а за характером поєднання в ній правових, соціальних, психологічних та інших аспектів – достатньо неоднозначна, бо часто зачіпає долі, а то й життя людей. У цьому аспекті важливим завданням суспільства є формування у представників правоохоронних органів адекватного розуміння необхідності, можливості й рівня свого професіоналізму, який повинен ґрунтуватися на міцній цілісно-смісловій основі особистості. Ціннісні орієнтації визначають життєву перспективу, «вектор» розвитку особистості і виконують функцію регуляції поведінки та визначають її цілі.

Ступінь розробленості питання. Ціннісно-смістова сфера особистості, як складна ієрархічна динамічна структура, стала предметом досліджень О. Асмолова, Б. Ананьєва, Г. Андреевої, І. Беха, О. Бондаренка, М. Боришевського, Б. Братуся, В. Дильтей, І. Зязюна, М. Кагана, З. Карпенко, Д. Леонтьєва, А. Маслоу, В. Москаленко, Д. Рисмена, К. Роджерса, М. Рокича, М. Савчина, А. Серого, Е. Толмена, В. Франкла, З. Фрейда, Е. Фромма, К. Хорні, О. Хурторського, В. Чудновського, Ш. Шварца, В. Ядова, В. Яницького, Т. Яценко та інших.

Як показав аналіз наукових праць Н. Журавлева, А. Здравомислова, А. Прохо-

рова, В. Ядова, М. Яницького та ін. [2; 4; 5], особливості ціннісних орієнтацій, їх ефект і зміст розкриваються при вивченні їх ролі в регуляції діяльності. Професійна діяльність правоохоронця має певну специфіку і вимагає від індивіда значної психоемоційної витримки та сформованої системи усвідомленої саморегуляції поведінки, які допоможуть мобілізувати внутрішні ресурси особистості і адаптуватися до складних видів діяльності та екстремальних умов несення служби. Фахова підготовка відіграє визначальну роль у формуванні та розвитку ціннісних регуляторів поведінки майбутніх правоохоронців. Останнє зумовлює вибір мети нашої роботи.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є вивчення особливостей та рівня сформованості індивідуальної системи саморегуляції довільної активності та загального рівня саморегуляції поведінки майбутніх правоохоронців.

Виклад основного матеріалу. Вибірку дослідження склали 280 курсантів Харківського національного університету внутрішніх справ факультету № 3 віком від 18 до 25 років, першого-третього курсів. Вивчення особливостей усвідомленої саморегуляції поведінки майбутніх правоохоронців відбувалося за допомогою опитувальника «Стилі саморегуляції поведінки» В. Моро-

Таблиця 1

**Особливості процесу саморегуляції поведінки
майбутніх правоохоронців, (хср±σ)**

Регуляторні шкали	1 курс	2 курс	3 курс	t, p (1,2)	t, p (2,3)	t, p (1,3)
Планування	5,90±1,94	5,80±2,03	6,47±2,16	0,24	1,58	1,41
Моделювання	5,08±1,59	5,40±1,34	5,70±1,67	1,07	0,98	1,92*
Програмування	5,70±1,66	5,96±1,68	6,28±1,46	0,75	1,02	1,89*
Оцінка результатів	5,46±1,61	5,69±1,49	5,79±1,65	0,72	0,33	1,04
Гнучкість	6,14±1,60	6,18±1,59	6,55±1,54	0,12	1,17	1,31
Самостійність	6,02±1,79	5,71±1,44	5,89±1,84	0,93	0,53	0,37
Рівень саморегуляції	28,76±4,85	29,87±5,30	32,40±5,84	1,06	2,25	3,45**

Примітка: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$

санової. Застосування цієї методики дало можливість визначити: індивідуальні особливості регуляторних процесів поведінки правоохоронців (планування, моделювання, програмування, оцінки результатів) та особливості регуляторно-особистісних властивостей поведінки (гнучкість та самостійність).

Як видно з таблиці 1, показники за всіма регуляторними шкалами мають середній рівень розвитку у випробуваних трьох групах дослідження, що свідчить про сформованість індивідуальної системи усвідомленої саморегуляції доволіної активності майбутніх правоохоронців. З'ясовано, що середній показник за шкалою моделювання статистично значимо більший у групі майбутніх правоохоронців 3-го курсу, ніж у групі майбутніх правоохоронців 1-го курсу навчання ($5,70 \pm 1,67 > 5,08 \pm 1,59$; $p \leq 0,05$). Такі дані свідчать про те, що третьокурсники у більшості випадків здібні виокремлювати значимі умови для досягнення цілей, тоді як у першокурсників можуть виникати труднощі у визначенні цілей і програми дій адекватних поточній ситуації.

Визначено, що середній показник за шкалою програмування у третьокурсників статистично значимо більший, ніж у першокурсників ($6,28 \pm 1,46 > 5,70 \pm 1,66$; $p \leq 0,05$). Звідси слідує, що у третьокурсників потреба продумувати способи власних дій і поведінки для досягнення поставлених цілей сформована краще, ніж у першокурсників.

Визначено, що сформованість регуляторної гнучкості, яка характеризує здатність особистості перебудувати і вносити корекції в систему саморегуляції при зміні зовнішніх і внутрішніх умов, іншими словами – адаптуватися до різних умов середовища, має середній рівень розвитку у майбутніх правоохоронців першого ($6,14 \pm 1,60$), другого ($6,18 \pm 1,59$) і третього ($6,55 \pm 1,54$) курсів навчання.

Як видно з таблиці 1, показники за шкалою самостійність свідчать про середній рівень розвитку процесів автономності в організації діяльності у майбутніх правоохоронців першого ($6,02 \pm 1,79$), другого ($5,71 \pm 1,44$) і третього ($5,89 \pm 1,84$) курсів дослідження. Іншими словами, майбутні правоохоронці всіх курсів дослідження здатні самостійно планувати власну поведінку, організовувати діяльність щодо досягнення поставлених цілей, аналізувати та оцінювати як проміжні, так і кінцеві результати власної діяльності, співвідносити результати вирішення проміжних завдань та вносити корективи при організації діяльності.

Для більшої наочності було збудовано діаграму загального рівня саморегуляції поведінки майбутніх правоохоронців (див. рис. 1).

З рисунка 1. видно, що у майбутніх правоохоронців усіх трьох курсів навчання показник рівня саморегуляції знаходиться на середньому рівні розвитку. Поряд із цим видно, що середній показник має найменше значення у групі майбутніх правоохоронців 1-го курсу навчання ($28,76 \pm 4,85$), дещо більше значення – у майбутніх правоохоронців 2-го курсу навчання ($29,87 \pm 5,30$) і найбільше значення – у майбутніх правоохоронців 3-го курсу навчання ($32,40 \pm 5,84$). О. Конопкін та В. Моросанова відзначають, що чим вище рівень усвідомленої саморегуляції, тим вищі здібності людини щодо опанування новими видами діяльності, і тим більше коло цих видів діяльності (за умов наявності спеціальних здібностей і відповідної мотивації) [1]. Можна стверджувати, що третьокурсники досить легко адаптуються до складних видів діяльності і більш впевнено ведуть себе у незнайомих ситуаціях, ніж другокурсники і першокурсники. З такими даними добре узгоджується думка Г. Костюка щодо вікового, поступового збільшення значущості власної активності у

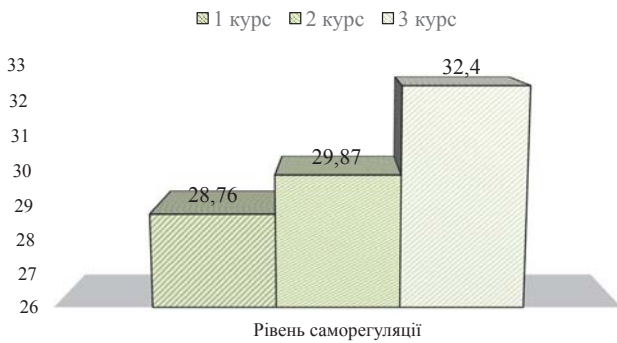

Рис. 1. Загальний рівень саморегуляції поведінки майбутніх правоохоронців, ($\bar{x} \pm \sigma$)

особистісному розвитку. Автор вважає, що особистість, яка розвивається, плануючи майбутнє, усвідомлюючи власні досягнення і недоліки, прагне до самовиховання і самовдосконалення за рахунок власної діяльності, навчання, гри і праці [2].

Слід зазначити, що середній показник рівня саморегуляції статистично значимо більший у третьокурсників, ніж у першокурсників ($32,40 \pm 5,84 > 28,76 \pm 4,85$; $p \leq 0,001$). Тобто майбутні правоохоронці 3-го курсу навчання більш самостійні, гнучко і адекватно реагують на зміни умов діяльності, у значній мірі усвідомлено ставлять цілі і досягають їх, у той час коли майбутні правоохоронці 1-го курсу проявляють залежність від ситуації та думки оточуючих.

За допомогою графіків нами було створено індивідуально-типові профілі саморе-

гуляції поведінки майбутніх правоохоронців першого, другого і третього курсів навчання та здійснено їх порівняльний аналіз (див. рис.2). Визначено, що у всіх трьох групах дослідження індивідуально-типові профілі саморегуляції мають практично однаковий рівень розвитку всіх компонентів, відрізняються один від одного не більше, ніж на один бал. При відносно рівному розвитку всіх компонентів саморегуляції автор методики діагностує гармонійний профіль саморегуляції.

Згідно з інтерпретацією автора методики В. Моросанової профілем саморегуляції поведінки майбутніх правоохоронців першого, другого і третього курсів навчання є типовий профіль № 1 (див. рис. 2). Даний профіль характеризується більш високим розвитком процесів планування цілей і програмування дій, у порівнянні з моделюванням значимих умов досягнення мети і оцінюванням результатів дій. Так, у майбутніх правоохоронців 1-го курсу навчання показники планування ($5,90 \pm 1,94$) і програмування ($5,70 \pm 1,66$) дещо вищі у порівнянні з показниками моделювання ($5,08 \pm 1,59$) й оцінки результатів ($5,46 \pm 1,61$) (див. рис. 2).

Такі ж дані діагностовано і в майбутніх правоохоронців другого курсу навчання. Показники планування ($5,80 \pm 2,03$) і програмування ($5,96 \pm 1,68$) вищі за показники моделювання ($5,40 \pm 1,34$) та оцінки результатів ($5,69 \pm 1,49$) і у майбутніх право-

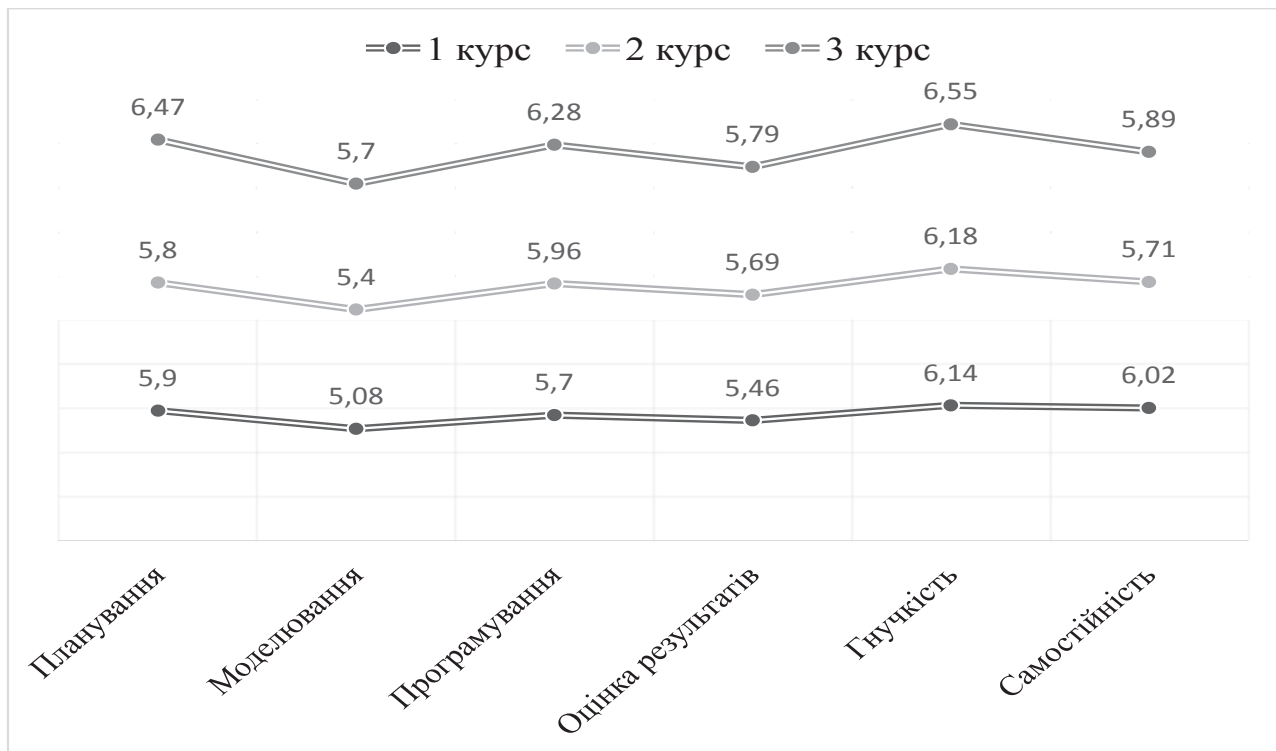

Рис. 2 Профіль саморегуляції поведінки майбутніх правоохоронців, ($\bar{X}_{cp} \pm \sigma$)

охоронців 3-го курсу навчання: показники планування ($6,47 \pm 2,16$) і програмування ($6,28 \pm 1,46$) вищі за показники моделювання ($5,70 \pm 1,67$) та оцінки результатів ($5,79 \pm 1,65$) (див. рис. 2).

Власникам типового профілю саморегуляції поведінки №1 характерне прагнення до планування і детального добору способів дій. Проте через слабкий рівень розвитку процесу моделювання великого значення набувають деталі, а головне втрачається. Автор методики В. Моросанова зауважує, що власники типового профілю №1 із середнім загальним рівнем саморегуляції схильні фіксуватися на власних помилках, для них характерна висока чутливість до невдач, надмірна самокритичність, нестійкість самоконтролю. Внутрішні умови виконання діяльності, такі як самопочуття, власні можливості, ступінь підготовленості, часто оцінюються неадекватно, що позначається на результатах діяльності [3]. У майбутніх правоохоронців це може проявлятися у невпевненості у власних силах і можливостях, схильності ускладнювати або, навпаки, спрощувати реальну ситуацію.

Однією з особливостей даного профілю є тривале переживання невдач і відсутності успіху. При цьому досить часто ці переживання пов'язані не з реальними подіями, а з тими, що ще не наступили, а це призводить до нестійкості цілей і труднощів у формуванні внутрішніх критеріїв успішності. Так, суб'єкт легко ставить цілі, але може їх не досягати через уникнення труднощів і відсутність наполегливості та витримки. Приймаючи рішення, вони потребують поради і підтримки оточуючих, оскільки невпевнені у собі. Також даний тип людей переживає труднощі адаптації до нових ситуацій і погано контролює себе у важких життєвих обставинах [3].

Висновки. Таким чином, середній рівень розвитку показників регуляторних шкал усвідомленої регуляції діяльності у майбут-

ніх правоохоронців 1-го, 2-го і 3-го курсів навчання може призвести до впливу оціночних суджень інших людей на їх вчинки, схильності орієнтуватися на почуття і переживання, виникнення тривожності і почуття напруженості в ситуаціях спілкування і, як наслідок, до зниження ефективності діяльності, що є перешкодою в процесі саморегуляції поведінки у складних професійних ситуаціях правоохоронця.

В. Моросанова вважає, що недостатній розвиток шкали моделювання можна компенсувати підвищенням загального рівня саморегуляції, а для цього необхідно робити акцент на розвитку планування і програмування діяльності. Наприклад, строго дотримуватися розпорядку дня, плану підготовки до занять тощо. Крім того, оцінка результатів є також слабкою ланкою регуляції типового профілю №1 і погано піддається корекції. Тому слід приділити увагу формуванню внутрішніх критеріїв оцінки результатів діяльності, оскільки індивіди з типовим профілем регуляції №1 більше орієнтуються на зовнішні критерії оцінки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конопкин О.А. Психическая саморегуляция произвольной активности человека (структурно-функциональный аспект) / О.А. Конопкин // Вопросы психологии. – 1995. – № 1. – С. 5–12.
2. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк. – Київ : Радянська школа, 1989. – 608 с.
3. Моросанова В.И. Саморегуляция и индивидуальность человека / В.И. Моросанова. – М. : Наука, 2010. – 519 с.
4. Ядов В.А. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности: Диспозиционная концепция / В.А. Ядов. – 2-е расширенное изд. – М. : ЦСПиМ, 2013. – 376 с.
5. Яницкий М.С. Ценностные ориентации личности как динамическая система / М.С. Яницкий. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2000. – 204 с.